

O PREDGOVORU RUKOPISNOGA TEKSTA ŠIME STARČEVIĆA

Margerita KRANJČEVIĆ KORIČIĆ

Osnovna škola Silvija Strahimira Kranjčevića, Senj

margerita.kranjcevic@gmail.com

UDK: 811.163.42(0.032)“18“ Starčević, Š.

stručni članak

Sažetak

Šime Starčević hrvatski je jezikoslovac i vjerski pisac rođen u Žitniku u Lici. Djelovao je u 19. stoljeću, koje mnogi smatraju presudnim za formiranje moderne hrvatske nacije. Najveća Starčevićeva zasluga objavljivanje je Nove ric-soslovice iliriske, prve gramatike hrvatskoga jezika na hrvatskom jeziku. U radu se analizira predgovor jednoga sveska rukopisne građe koja je otkrivena 2009. godine i za koju se vjeruje da pripada Šimi Starčeviću. Glavna tema ovoga je rada uspoređivanje predgovora spomenutoga sveska s predgovorom Nove ric-solovice iliriske i jezikom Ričoslovja, gramatike koju Starčević objavljuje u dijelovima u časopisu Glasnik dalmatinski. Zaključak je da je rukopis vjerojatno kronološki napisan između dviju gramatika i da je autor svih najvjerojatnije Starčević. Ovaj smo zaključak donijeli zbog minimalne razlike u jeziku, stilu i idejama o kojima govorimo u radu. Jezik je uglavnom nešto sličniji Ričoslovju pa zaključujemo da je rukopis nastao bliže njegovu nastanku.

KLJUČNE RIJEČI: *Šime Starčević, Lika, jezikoslovlje, 19. stoljeće, novootkriveni rukopis*

Uvod

U radu se obrađuje predgovor iz novootkrivene rukopisne zbirke za koju se vjeruje da pripada Šimi Starčeviću.

„Novootkriveni rukopis čuva se u Arhivu Hrvatske provincije Družbe Isusove u Zagrebu. Pronađena je u ostavštini misionara Marina Davorina Krmpotića iz Like. O rukopisnoj ostavštini 2009. arhivar Hrvatske provincije Družbe Isusove Valentin Miklobušec obavijestio je ličko-senjskog biskupa dr. Milu Bogovića“. (Stolac; Grahovac-Pražić 2015: 149)

Rukopisna se zbirka sastoji od dviju tematskih cjelina. Prva se tematska cjelina (A) sastoji od devet svezaka i tematski obrađuje jezik i jezična pitanja. Druga se tematska cjelina (B) sastoji od sedam dijelova i obrađuje vjerske i moralne teme. U radu se obrađuju četiri stranice sveska A7 (002, 003, 004, 005). One čine cjelovit predgovor gramatike. Rad je koncipiran na način da ćemo u prvome dijelu smjestiti Starčevića u 19. stoljeću jer je tada stvarao i živio. Opisat ćemo predgovor *Nove ricsoslovice iliriske* (1812.) i, kako ono nema predgovor, istaknuti neka jezična rješenja iz *Ričoslovja* (1849.). Rezultate ćemo usporediti sa stranicama rukopisa koje ćemo zasebno detaljno opisati na jezičnoj i tematskoj razini u najdužem poglavlju ovoga rada.

1. Šime Starčević i 19. stoljeće

Devetnaesto je stoljeće uvelike obilježio hrvatski narodni preporod čiji je vođa i najistaknutiji član bio Ljudevit Gaj. U to su vrijeme jezikoslovci težili standardizaciji hrvatskoga jezika i njegove grafije. Vrlo je teško bilo standardizirati jezik koji je toliko razgranat na dijalekte i mjesne govore kao što je hrvatski. Pojavila se ideja panslavizma te se širila po slavenskom svijetu i na mladež iz Zagreba te hrvatske studente u Pragu, Bratislavi, Beču, Rimu i Budimu. U Hrvatskoj ideju o panslavenstvu zastupali su hrvatski ilirci. S druge strane bio Šime Starčević kojem je zbog položaja u Karlobagu bilo teško doprijeti do širih masa, a koji je sve vrijeme govorio protiv panslavenstva, koje je moralo rezultirati ujedinjavanjem naroda (Tafra 2006: 45). Iako je neosporno da se Starčević spominje i obrađuje u suvremenim jezikoslovnim raspravama te ga se cijeni zbog životnoga djela, istina je da ga je drukčiji put standardizacije hrvatskoga jezika od onoga koji je on zamislio dovelo do dugog povijesnoga zaborava. Naime, njegov opis jezika u suprotnosti je s onim kojeg nude hrvatski vukovci koji su odnijeli prevlast na kraju stolje-

ća (Stolac; Grahovac-Pražić 2015: 34). Starčevićeva su nastojanja gledana s prizvukom nazadovanja i prozvan je *fanatikom ikavštine* (Bacalja – Ivon – Vrsaljko 2013.). Stanko Vraz izjavio je da je Starčević *neka rđa* (Rados 2014: 216). George Thomas navodi da Starčevićev purizam vuče korijene iz ksenofobije (1996: 55). Da su se prihvatila Starčevićeva stajališta, standardizacija hrvatskog jezika odvijala bi se u drugom smjeru. On se borio za svoju vjeru, svoj narod, svoj kraj i svoj jezik, čija bi osnovica trebala biti novoštokavska ikavica jer je najrasprostranjenija. Doživio je niz razočaranja nakon što su mu djela koja je htio tiskati izdavana u drugačijim oblicima od onih koje je htio. Zbog svojega čvrstog stava da afirmira svoja jezična rješenja, gotovo stoljeće i pol bio je zanemaren i zaboravljen jezikoslovac hrvatske jezične tradicije (Bacalja; Ivon; Vrsaljko 2013: 142-143).

2. Nova ricsoslovica iliricska i Ričoslovje

U ovome će se poglavlju objasniti i povezati jezična obilježja dviju tiskanih gramatika autora Šime Starčevića.

Prva je od dviju *Nova ricsoslovica iliricska* izdana 1812. godine u Trstu. To je bila prva gramatika hrvatskoga jezika na hrvatskome jeziku. *Pridgovor* prve hrvatske gramatike na hrvatskom jeziku započinje Starčevićevom jasnom odlukom za koga piše gramatiku: „Nebuduch pisao Inostrancim, koji od Naroda Iliricskoga a josh manje njegova jezika poznaju (...)“ (Nri, 1812: 3). Dakle, autor govori da je ova gramatika namijenjena onima kojima je hrvatski materinski jezik („Narodu“). Ovdje zaključujemo da se autor referira na stanje u jezikoslovlju u kojem svi tumače hrvatski jezik kao strani, za učenje, a nitko ga ne pokušava strogo normirati (Stolac; Grahovac-Pražić 2015: 45).

Šime Starčević obraća se čitatelju kao ravnopravnom kolegi koji također ima zadatak čuvati i graditi jezik:

„Ne budi indi u procidjenju pisanih toliko oshtar sudac, koliko u zidjanju blagodaran pomochnik, ne bili i mi na izgled ostalih Narodah kojom srichom kuchu vlastitu uzidjali. (...) shto krivo najdesh, izpravi, shto pravo, zagarli,; i ako pomochi ne primaxesh, barem nemoj odmagati, s tim da si mi zdravo“ (Nri, 1812: 3).

Zadatak nam je normirati svoj jezik: Jezik slavni ocsistili, zakonom utemeljili, naucim od nas pisanim uresili i nakitili, da ga se ostali „(...) ucsiti uztarse“ (Nri, 1812: 3).

Autor se referira i na druge narode i govori: „Eto jucse Narodi ustadoshe koji se jurve krunam dicse, nauke svake varste u svojim jezicim prosto pishu, kadi mi u nika doba osamnaest krunah imajuchi josh ni temelje od jezika postavljene ne nahodimo“. Nakon potonje rečenice autor spominje ilirce: „i to vele csiso ne od ilirianacah, nego xalosti“ (Nri, 1812: 4). Zaključujemo da Starčević ne krivi ilirce zbog lošega stanja u hrvatskome jezikoslovlju jer su Hrvati imali stoljeća i stoljeća na raspolaganju da utvrde norme svojega jezika u njegovu duhu.

Stil pisanja predgovora *Nove ricsoslovice* blaži je i skromniji od predgovora rukopisa o kojem govorimo u sljedećem poglavlju. Poziva čitatelja na skromnost i ne krivi ilirce zbog unakazivanja jezika.

Druga je tiskana gramatika *Ričoslovje*, koje je Starčević u dijelovima objavljivao u Glasniku dalmatinskom 1849. i 1850. godine. Ono je tiskano zagrebačkom grafijom. Dok je objavljivao svoje članke u časopisima, Starčević je često bio cenzuriran. Kako su časopisi mijenjali uredništvo, Starčevići se članci pojavljuju u različitim oblicima jezično i grafijski. Primjerice, čak i Ante Kuzmanić, član zadarske filološke škole u kojoj je bio i Starčević, jezično uređuje Starčevićeve članke protivno njegovoj volji. Šime Starčević mu 1846. piše pismo koje je objavljeno u *Zori dalmatinskoj* (*Dragi Priatelju!*, br. 44, 1846.) u kojem govori da je mijenjanje njegovih slova jednako heretizmu. U *Ričoslovju* se o grafiji ne govori (Stolac; Grahovac-Pražić 2015: 89). Zbog ovoga podatka mislimo da postoje dvije mogućnosti zašto je grafija zagrebačka. Prva je da je Starčević odustao od govora o grafiji i nadao se će jezikoslovlje prihvatiti barem ostala njegova jezična rješenja. Zato je prihvatio da se gramatika tiska zagrebačkom grafijom. Druga je mogućnost da je Starčević govorio o grafiji i u *Ričoslovju*, ali je taj dio cenzuriran. Ovo bi značilo i da je gramatika vjerojatno tiskana zagrebačkom grafijom protivno njegovoj volji.

U *Ričoslovju* ne možemo komentirati predgovor jer ga nema. Ono izlazi na posljednjim stranicama Glasnika dalmatinskog od broja 34. do broja 57. U ovoj gramatici Starčević zastupa naddijalektni idiom (Tafra 2002.) te ne nameće svoj zavičajni govor. Ono što je Starčević zaista htio u jeziku bilo je ujediniti Hrvate prema osnovici standarda koja je svima barem donekle bli-

ska, a najrasprostranjeniji je dijalekt u to vrijeme bio novoštokavski ikavski (Lisac 2014.).

Razlike u jezičnim rješenjima puno su rjeđe kada uspoređujemo novootkriveni rukopis i *Ričoslovje*. Najveća je razlika korištenje zagrebačke grafije, kojemu se protivio cijeli život i kojeg je pogrdno nazivao *rogatim* (Stolac; Grahovac-Pražić 2015: 89). Od ostalih jezičnih značajki gotovo je sve u suglasnosti s tekstom koji proučavamo. Česta značajka koja se razlikuje pisanje je prefiksa *naj-* spojeno s oblikom za komparativ kada se tvori superlativ (*najplemenitie*).

Sažet ćemo neka fonološka i morfološka rješenja u dvjema objavljenim gramatikama kako bismo prikazali Starčevićovu jezičnu koncepciju. Refleks jata, uz rijetke iznimke, gotovo uvijek je ikavski (*Siver* R¹, *dilu* Nri²). Sam autor kaže da je ikavski čisti ilirski, da *ie* koriste pravoslavci, a ijekavsko-jekavski *Idiotimusi* ili seljaci (*Od Sivera dojtiche dim*, Zora dalmatinska, br. 1, 1847.). Fonetske cjeline u nekim su primjerima spojene spojnicom: *koi-se-god* R, *ovo-bo* Nri, *kada-se-god* Nri, *je-li* Nri. Primjeri su znatno češći u *Novoj ricsoslovici ilirickoj*. Prijedlozi *s/sa*, *k/ka* poštuju pravilo da se pojavljuju u svome dužem obliku samo ako riječ koja slijedi počinje fonemom *s*, *š*, *z*, *ž* odnosno *k*, *g*: *s' pravom* R, *sa svom* R, *stim* Nri, *s' ostalim* Nri, *sa svojim* Nri; *k' stvarim* R, *ka konačnim* R, *k' ovima* Nri, *k' tome* Nri. Skupina /št/ češće se ostvaruje nego skupina /šč/: *baštinska* R, *popušta* R, *zapushta* Nri; *popušćati* R. U *Ričoslovju* slogotvorno *r* dolazi s popratnim vokalom *e*: *Iskuskerstova*, *tverdo*, *pervo*; a u *Novoj ricsoslovici* s *a*: *varste*, *zagarli*. Skupine /jt/ i /jd/ uvijek su nepredmetnute: *najti* R, *dojti* R, *izajde* R, *najti* Nri, *dojdi* Nri. U *Ričoslovju* se sibilizacija češće ne provodi: *knjigi*, *tugi*, *razliki*. Provodi se u primjerima: *znaci*, *nauci*. U *Novoj ricsoslovici ilirickoj* uglavnom se provodi: *Lici*, *Rici*. Jotacija se uglavnom ne provodi u pismu: *medju* R, *bitje* R, *uzidjali* Nri, *sagradjenje* Nri, *uzdignutje* Nri. Provodi se u primjerima: *cviće* R, *braću* R, *trechem* Nri.

Što se tiče morfologije, u obje gramatike muški, srednji i ženski rod genitiva množine imaju nastavak *-ah*: *putah* R, *slovah* R, *pisacah* Nri, *vikovah* Nri, *Ilirianacah* Nri, *knjigah* R, *divicah* R, *krumah* Nri, *nokatah* Nri. Nastavak *-ih* pojavljuje se u imenicama *ljudih*, *stvarih*. Dativ, lokativ i instrumental množine sinkretizirani su prema nastavku *-im*: D: *otcim* R, *Inostrancim* Nri, *naucim*

¹ *Ričoslovje*

² *Nova ricsoslovica iliricka*

Nri; L: *na grobovim* R, *u jezicim* Nri; I: *medju Narodim* Nri. Sam autor govori da dativ i instrumental trebaju biti sinkretizirani te u *Novoj ricsoslovici* donosi primjere za muški rod: D *gostim*, I *gostim*; ženski rod: D: *ženam*, I: *ženam*; srednji rod: D: *selim*, I: *selim*. Međutim, kada govori o i-deklinaciji bilježi dva moguća rješenja: D: *milostim*, *ima*; I: *milostima*. Lokativ nema kao zaseban padež. Množine se ravnomjerno pojavljuju u kratkom i u dugom obliku: *dusi* R, *kralji* R, *znaci* R, *duzi* Nri, *knezi* Nri; *volovi* R, *kraljevi* R, *valovi* R, *dugovi* Nri, *knezovi* Nri.

Što se tiče pridjeva, istaknut ćemo stupnjevanje. Komparativi su: *uljudnii* R, *razboritii* R, *marljivii* R, *bolji* Nri, *vishe* Nri. U *Ričoslovju* prefiks *naj-* bilježi se spojeno s komparativnih oblikom leksema kada se tvori superlativ: *najstarii* R, *najmudrii* R. U *Novoj ricsoslovici ilirskoj* prefiks *naj-* bilježi se odvojeno: *naj vishe* Nri, *naj nixe* Nri. Primjere ekscesiva pronašli smo samo u *Ričoslovju: preblagog, predobrog*.

Infinitivi su gotovo uvijek cjeloviti: *osvojiti* R, *vezati* R, *napomenuti* Nri, *ucsiti* Nri. Što se tiče prezenta, istaknut ćemo 3. lice množine koje ima 3 moguća nastavka: a) nastavak *-ju*: *slagaju* R, *sastavljaju* R, *imaju* Nri str. 3, *uxivaju* Nri; b) nastavak *-u*: *xivu* R, *štiiu* R, *mogu* Nri; c) nastavak *-du*: *zapoznadu* R, *znadu* Nri, *imadu* Nri. Prošlost se najčešće izražava perfektima: *bili su* R, *uskrsnuo je* R, *ucsinio je* Nri, *ucσιο je* Nri. Futur I najčešći je oblik za izražavanje buduće radnje i dolazi u nekoliko oblika: a) cjeloviti infinitiv i neodređeni oblik pomoćnoga glagola htjeti koji se bilježe odvojeno: *morati će* R, *govoriti će* R, *najti chesh* Nri; b) dijelovi mogu biti zabilježeni spojeno: *bitiće* R; c) okrnjeni infinitivni oblik i neodređeni oblik pomoćnoga glagola htjeti koji se bilježe spojeno: *pristupićemo* R; d) infinitiv bez dočelnoga *-ti* i neodređeni oblik pomoćnoga glagola htjeti: *pisa chu* Nri. Autor bilježi glagolske priloge sadašnje na dva načina. Branka Tafra navodi da on na taj način razlikuje popridjevljene priloge i obične priloge (1995: 352). Nastavak *-ć* zabilježen je u primjerima: *razložec* R, *radeć* R, *mudrujuć* R, *nebuduch* Nri str. 3, *ostavljajuch* Nri. Nastavak *-ći* u primjerima je: *ispunjavajuć* R, *računajuć* R, *pridstojeć* R, *imajuchi* Nri. Primjeri imperativa su: 2. l. jd. *predaj* R, *budi*, R *ne budi* Nri, *nemoj* Nri, *boj se* Nri, *csini* Nri; 3. l. jd. *neka bude* R; 2. l. mn. *budite* R.

Što se tiče čuvanja korijena riječi, Starčević govori protiv morfonološkoga pi-sanja, ali se sam toga ne drži u potpunosti (Tafra 2002.a): *obćinskoga* R, *izpravi*, *izpushtiti* Nri, *uztarpljenje* Nri.

3. Analiza predgovora rukopisnoga teksta

Proučavali smo četiri stranice rukopisa. Stranice se nalaze u svesku A7 i označene su brojevima: 002, 003, 004 i 005. Ove stranice čine predgovor gramatike. Teme o kojima Starčević govori u tekstu su podrijetlo i važnost očuvanja jezika.

Starčević zastupa i koristi slavonska grafijska rješenja (*csovik, pokaxivati*). Slogotvorno *r* dolazi s popratnim vokalima *a* i *e* u pismu (*sarca* i *serca. derxe*). Primjeri s *e* znatno su češći.

Istaknut ćemo neka fonološka obilježja teksta: Starčević koristi ikavski re-fleks jata (*vira, dilo*). Konsonantska skupina /jd/ nepredmetnuta je: *dojdoshe*. Jotacija se ne provodi u pismu: *bratja, Magjarskoj*. Sibilizacija se uglavnom ne provodi: *Cehi, Lehi, Slovaki*. Izuzetak je primjer *Poljaci*. Jednačenje po zvučnosti u pismu se ne provodi (*odkrivanje, odkuda, ljudskoga*). Starčević ponovno čuva korijen riječi, iako se tome uglavnom protivio.

Što se tiče morfologije, ističe se da genitiv množine ima nastavak *-ih* (zamjenice)/-*ah* (imenice): *nashih, Roditeljah*. Lokativ i instrumental množine su sinkretizirani (*med Nimcim, med ljudim, u knjigam*). U tekstu ne nalazimo primjere dativa množine, međutim, na temelju drugih Starčevićevih tekstova, možemo pretpostaviti da je sinkretiziran³.

Za izražavanje prošloga vremena najčešće se koristi perfekt (*je csuo, je naucsio*). Treće lice jednine prezenta ima nastavak *-de*: *znade*, a treće lice množine ima nastavak *-u*: *mogu*.

Primjeri komparacije pridjeva su: *pametnie, bolje, vishe*. Prefiks *naj-* bilježi se odvojeno od riječi u komparativu kada se izražava superlativ: *naj prvi*.

U leksiku istaknut će se tvorbe dviju složenica. *Zajednopribivanje* ima značenje *društva* ili *zajedništva*. Spominjući Josefa Dobrowskoga, Starčević koristi riječ *mnogopisanoczarnidobrowsky*.

Jezične značajke koje se razlikuju u *Novoj ricsoslovici ilirskoj* i predgovoru rukopisnoga teksta su: 1. U *Novoj ricsoslovici* slogotvorno *r* ima popratni vokal *a*, a u rukopisu *e*, 2. U *Novoj ricsoslovici* koristi se prefiks *pri-*, a ne *pre-*, 3. U *Novoj ricsoslovici* puno su češće spojnice u istoj fonetskoj cjelini.

Jedina utvrđena jezična značajka koja se razlikuje u rukopisu i *Ričoslovici* pisanje je prefiksa *naj-* odvojeno od komparativa kada se tvori superlativ te grafija.

³ Većina jezikoslovaca toga vremena i dalje je imala nesinkretizirane padeže pa ovo Starčevića izdvaja ispred drugih (usp. Tafra, 1995.: 352).

U sljedećem će se dijelu poglavlja tematski opisati predgovor. Tekst je podijeljen rimskim brojevima. U odlomku koji započinje brojem jedan Starčević definira govorenje. Govorom izražavamo svoje zamišljaje: „Zamišljaje svoje pameti, i chutenja svoga serca glasom od ustah otkrivati, i pokaxivati, hoche rechi GOVORITI“ (R, 002).

U odlomku II piše o utjecaju obrazovanja na način govorenja. Kako je i sam bio vrlo obrazovan, Šime Starčević je veoma cijenio obrazovanje. U tekstu navodi da se obrazovani ljudi ljepše izražavaju: „oni koji su med ljudim veche prosvitljenim, i bolje podesenim u jednoj zedovitoj skupshтини odgojeni, govore lipshe, ugodnie, pametnie i mudrie, nego oni gorostani, koji od skupschine svoisanske, i od ljudskog zajednopribivanja nishta, ali posve malo znadu“ (R, 002). Na ovu se temu referira i u III dijelu kada kaže: „Mi znamo toliko izversnie, i plemenitie govoriti koliko smo naucili izversnie, i plemenitie misliti i chutiti“ (R, 002).

U odlomku III piše o pojmu *materinski jezik*: „Govor koji smo kroz ustah nashih roditeljah naucili, zove se nash MATERINSKI JEZIK, JEZIK NARODNI. Njega izražavamo pismom i govorom: Po redovitom Govorenju i po pravom Pisanju“ (R, 003).

U IV. odlomku podijelio je pojmove govorenja i slovljenja: „(...) razlikuju se u to, shto govor samo za jezik i usta, a slovstvo izvishe i na pero spada jer se drugda misto knjixestva pravo udimlje“ (R, 003). Starčević je već tada, dakle, govorio o dihotomiji jezika i govora.

U odlomku V piše da govor i *slovstvo* imaju *dva bivstvena dila*. Jedan je dio materijalna proizvodnja jezika, a drugo zamisao onoga što se treba izgovoriti: „Jedan ucsi, kako se imaju ricsi med sobom slagati i jedna za drugom postavljati (...). Drugi kaxe, kako se jurve u pameti sloxene ricsi imaju perom upisati“ (R, 003).

U odlomku VI piše da je važno znati pravo govoriti jer jedna djelatnost bez druge ne funkcionira: „koji nije (...) naucio pravo govoriti oni ne moxe svoje misli u pismu pravo pokazati“ (R, 003).

U odlomku VII Starčević spominje Josefa Dobrowskoga, središnju osobu češkoga narodnoga preporoda, na koju se Ljudevit Gaj ugleda u stvaranju grafije:

„Glasoviti XIX vika Slavjenski mnogopisaniczarnimdobrowsky shalje svoga Slavina na sve strane Slovinskoga svita da posvuda pokaxe Slovinski govor i pravopis (...) postavlja na jezik jedan istinom slovinski govor, da li takav kakov ni je iziskao iz ustah njegovih didah, ni sukundidah“ (R, 003).

Problem ove je ideologije nametanje pisanja i govorenja kakvo ljudi sigurno nisu naučili od svojih predaka: „I on mu postavlja na jezik jedan istinom slovinški govor dali takav kakov ni je iziskao iz ustah njegovih didah, ni sukundidah (...)“ (R, 003).

U VIII. odlomku piše kakav bi ispravan stav prema jeziku trebao biti. Zadatak je *Mladog Ilira* (Šime Starčevića) normirati njemu poznat jezik, a ne se ugledati na druge:

„Mladi Ilir, vidivši upisani Slovinov govor i od stra na dohitivši samo njegov razumak izlazi za Slovinom (...) s govorom na peru, koga je od matere s' mlikom primio, on se podixe da izvidi kako pravi Ilirci govore i kako koji Slovjanu pishu. (...) njihovi nacsini pisanja jesu razliciti, i od razlicsitoga postanja“ (R, 004).

U najdužem, IX., dijelu *Pridgovora*, piše o dvjema granama naroda i jezika koje se često miješaju. Autor navodi da su Slaveni izrazito mnogobrojni i različiti: „(...) vishe od osamdeset milijunah dushah“ (R, 004). Govori o povijesti Slavena i njihovu imenu:

„Oni se odavno zovu Slovini, Sloveni, Slovenci, Slovinci, Slovaki, Slavjani razdiljeni na dvi poglavite obiteli, koje od svoga postanka, kako govore na istom stablu, ostaju (...) U prvoj obiteli (...) Rusi, Chehi iliti Pemci, Lehi iliti Poljaci, Moravci, Slovaki, koji svoju Skitansku didovinu i danas u Magjanskoj posiduju, kako i njihova bratja Sorabi, koji na svojoj otasbini med Nimcim pribivaju.

U drugu obitel spadaju Ilirci (...) Bugari, poludnevi Sorabi (...) k ovima se pridrujuju Slavonci, iliti doljnji Savodravci, Bosnjaci, Albanasi, Dalmatinoj Horvati, Istriani, Kranjci, Kosushci, i Shtajarci s gornjim Slavoncim iliti Savodravcim i Boshnjacim koji u Magjarskoj stanuju“ (R, 004).

Govoreći o drugoj grani, navodi veći broj naroda koji su zaista u to vrijeme bili dio Mađarskoga Carstva. Razlika je, međutim, u pojmovima „imati djedovinu“ i „stanovati“. Šime Starčević možda sugerira da je prva grana u nekom periodu imala mađarsku domovinu, iako su obje obitelji s istoga stabla.

U X. dijelu govori da su svi ti narodi od davnih dana skitnice: „Ove dvi sta-

blene grane od istoga narodnoga stabla, koje još u naj odavnja vrimena pod imenom Skite od skitanja (...)“ (R, 004). Ipak, svi oni znaju da im jezik ima isti korijen: „Obadve obitelji derxe, da je gori spomenuti Slovinov govor, govor njihovih praotaca“ (R, 004). Jezici su se razvili iz istoga korijena, ali prajezik više nitko ne koristi. On se čuva samo kao crkveni: „onako udanas nijedan narod Slovinski ne govori, nego da se nikoji samo u crkovnim knjigan s njime sluxe , odkuda i crkovnoga jezika ime nosi“ (R, 004).

U XI. dijelu autor navodi da je govor koji on promiče za osnovicu standarda najrasprostranjeniji: „Govor, s kojim Mladi Ilir u slovinski svit izlazi, xive danas kod vehega dila Ilircah (...)“ (R, 004). Trebamo svoj stalni i stabilni pravopis: „slova i slovosloxja xeles poznati, i ono slovosloxje ugledati, koje bi se za stalni Pravopis s' zaslugom moglo uzeti“ (R, 005).

Starčević završava predgovor dvanaestim dijelom u kojem govori da je jedino u čemu se mi možemo ujediniti pravopis. Jezik je razgranat na dijalekte i mjesne govore te se moramo dogovoriti oko jedinstva pisma. Moramo odabrati osnovicu standardnoga jezika koju će narod prihvatiti: „Jedinstvo Slovosloxja pita jedinstvo govora“ (R, 005). Spas za naš jezik i kulturu bilo bi odbaciti sve što je tuđe: „(...) sve shto je Taliansko (...) sve shto je Nimacsko zazbilja odbacivali te kad bi istacsnoga obicsaja (...) stari jezik Slovinski u crkovnim knjigam tako brez promine uzderxali (...) ne bi u svoje knjige i u svoj materinski jezik brez osobite nuxde, nove Tucsinske i stare Slovinske ricsi unosili“ (R, 005).

Autor sebe naziva *Mladi Ilir* te u odlomku koji je odvojen od ostatka predgovora piše kako je strukturirao gramatiku koja slijedi: „Mladi Ilir rastavlja svoja dila na dvi csasti. U prvoj (...) ucsi pravo govoriti. U drugoj csasti (...) ucsi pravo pisati“ (R, 005)

4. Zaključak

U ovome se radu proučavao predgovor sveska A7 iz novootkrivenih rukopisa čije se autorstvo pripisuje Šimi Starčeviću. Predgovor je jezično, tematski i stilski uspoređen s predgovorom i jezičnom koncepcijom *Nove ricsoslovice iliricske* te jezičnom koncepcijom *Ričoslovja*.

Predgovor *Nove ricsoslovice iliricske* i rukopisa tematski su slični: 1. Hrvatski je jezik za Hrvate i mora biti njima prilagođen. Višak je sve ono što Hrvat ne prepoznaje kao svoje, 2. Moramo stvoriti svoj pravopis jer tako štitimo svoj jezik

i kulturu, 3. Poziv čitateljima da nastave putem čuvanja i korištenja „pravoga“ hrvatskoga jezika. U radu je utvrđeno da je stil pisanja predgovora *Nove ricsoslovice* blaži. U predgovoru rukopisnoga teksta autor govori o dihotomiji jezika i govora (pisanja i govorenja) otprilike stoljeće prije strukturalizma u jezikoslovlju. Piše o povijesti i razgranatosti slavenskih jezika te sam sebe zove Mladim Ilirom čija je zadaća pisati na autentičnom hrvatskom jeziku. Predgovor je pisan slavonskom grafijom koju je Starčević unatoč cenzurama koristio cijeli život.

Vremensko određenje teksta teško je precizno utvrditi. Po jeziku ovih stranica rukopisa, zaključujemo da je nastao bliže vremenu nastanka *Ričoslovja*. Najveća je razlika između *Ričoslovja* i rukopisa grafija. *Ričoslovje* je objavljeno zagrebačkom grafijom. Jezično, svi su tekstovi relativno slični, ali *Nova ricsoslovica iliriska* sadrži neka od rješenja koja ne možemo pronaći u ostala dva teksta (slogotvorno r ima popratni vokal *a*, koristi se prefiks *pri-*, a ne *pre-* te su puno češće spojnice u istoj fonetskoj cjelini). Zbog svega toga zaključujemo da je ona nastala prije rukopisa.

Zbog izrazite sličnosti jezične koncepcije i obrađenih tema u *Novoj ricsoslovinci*, *Ričoslovju* i predgovoru rukopisa, potvrđujemo da je vjerojatni autor predgovora sveska A7 Šime Starčević.

IZVORI I LITERATURA

Izvori

„Ričoslovje“ – Šime Starčević. Stare hrvatske novine. Portal digitaliziranih novina. Glasnik dalmatinski 1849. i 1850. <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/LibraryTitle.aspx?id=e3c3a99c-5dfb-49e6-a6eb-28c01dde2c74> , pristupano 3. travnja 2023.

Zora dalmatinska. Stare hrvatske novine. Portal digitaliziranih novina. <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/Search.aspx?text=zora+dalmatinska> , pristupljeno 7. siječnja 2024.

STARČEVIĆ, Šime – *Nova ricsoslovica iliriska*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 2002. Zagreb

Rukopisi Šime Starčevića pronađeni 2009. Listovi: A7_002, A7_003, A7_004, A7_005. Arhiv Hrvatske provincije Družbe Isusove u Zagrebu.

Literatura

- Austro-Ugarska. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/austro-ugarska> (pristupljeno 3. listopada 2023.)
- BACALJA, Robert; IVOR, Katarina; VRSALJKO, Slavica. 2013. „Šime Starčević i Glasnik dalmatinski“. *Croatica Christiana Periodica* 37/ 71. 129 – 144.
- BINIČKI, Fran. 1918. „Autobiografija popa Šime Starčevića“. *Hrvatska prosvjeta* 5 /2.
- BOGOVIĆ, Mile. 2013. „Župnička djelatnost Šime Starčevića“. *Senjski zbornik* 40. 509-522.
- DEROSI, Julije. 1995. „Pop Šime Starčević i Zora dalmatinska“. *Zadarska smotra* 3 – 4. 87 – 94.
- DEROSI, Julije. 1997. „Hrvatski jezikoslovac pop Šime Starčević“. *Senjski zbornik* 24. 141 – 150.
- GRAHOVAC-PRAŽIĆ, Vesna. 2018. „Analiza predgovora u hrvatskih dopreporodnim gramatikama“. *Hum* 290 – 306.
- HORVAT, Josip. 1940. *Ante Starčević, kulturno-povijesna slika*. Matica hrvatska. Zagreb.
- JUNKOVIĆ, Zvonimir. 1978. „Šime Starčević i fonološki opis novoštokavskih naglasaka“. *Jezik* 25/3. 80 – 85.
- KATIČIĆ, Radoslav. 1987. *Vuk Stefanović Karadžić i književni jezik u Hrvata*. Sveučilište u Beču. Beč.
- KRANJČEVIĆ, Margerita. 2021. *Članci Šime Starčevića u časopisima Zora dalmatinska i Glasnik dalmatinski*. Diplomski rad. Sveučilište u Rijeci. Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku. Rijeka.
- LISAC, Josip. 2014. „Šime Starčević i novoštokavski ikavski dijalekt“. *Zbornik Šime Starčević i hrvatska kultura u XIX. Stoljeću*. Ur. Vrcić-Mataija Sanja; Grahovac-Pažić, Vesna. Sveučilište u Zadru, Odjel za nastavničke studije u Gospiću. Zadar-Gospić. 177-183.
- LISAC, Josip i dr. Ur. 2015. *Povijest hrvatskoga jezika*. 4. knjiga: 19. stoljeće. Croatica. Zagreb.
- MOGUŠ, Milan. 2009. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
- PEROCHE, Gregory. 2008. *Povijest Hrvatske i južnoslavenskih naroda od 395. do 1992*. Detecta. Zagreb.

- RADOS, Zvezdana. 2014. „Poslanice ličke pastirice’ Šime Starčevića“. *Zbornik Šime Starčević i hrvatska kultura u XIX. Stoljeću*. Ur. Vrcić-Mataija, Sanja; Grahovac-Pražić, Vesna. Sveučilište u Zadru. Odjel za nastavničke studije u Gospiću., Zadar-Gospić. 213-229.
- RAVLIĆ, Jakša. 1963. *Hrvatski narodni preporod*. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 28, Matica hrvatska i Zora. Zagreb.
- STOLAC, Diana; Grahovac-Pražić, Vesna. 2015. *Šime Starčević: od riči do Ričoslovja*. Državni arhiv u Gospiću. Gospić.
- TAFRA, Branka. 1991. „Slavonski gramatičari u 18. st.“ *Zbornik radova znanstvenog skupa Vrijeme i djelo Matije Antuna Reljkovića*. Ur. Tadijanović, Dragutin; Vončina Josip. HAZU. Osijek. 133 – 144.
- TAFRA, Branka. 1995. „Obilježja hrvatske gramatičke norme do kraja 19. stoljeća“. *Filologija* 24-25. 349-354.
- TAFRA, Branka. 2002a. „Jezikoslovac Šime Starčević“. Šime Starčević, *Novaričoslovica iliriska*. pretisak. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 127-177.
- TAFRA, Branka. 2002b. „Starčevićeva ričoslovica – 150 godina poslije“. *Jezik* 5. 165–175.
- TAFRA, Branka. 2006. „Značenje narodnoga preporoda za hrvatski jezik“. *Croatia et Slavica Iadertina*. 43-55.
- THOMAS, George. 1996. „The Impact of Purism on the Development of the Croatian Standard Language in the Nineteenth Century“. *Fluminensia* 8/1-2. 49-62.
- VINCE, Zlatko. 1966. „Pregledi na jezična pitanja u Dalmaciji u vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda“. *Kolo* 8 – 10. 243 – 248.
- VONČINA, Josip. 1999. „Imenički genitiv množine od iliraca do vukovaca“. *Filologija* 33. 179 – 221.

ABOUT THE PREFACE OF THE ŠIME STARČEVIĆ'S MANUSCRIPT TEXT

Abstract

Šime Starčević was a Croatian linguist and religious writer born in Žitnik in Lika. He operated in the 19th century, which many consider crucial for the formation of the modern Croatian nation. Starčević's greatest contribution is the publication of "Nova ricsoslovica iliricska," the first grammar of the Croatian language in Croatian. This paper analyzes the preface of a manuscript volume discovered in 2009, believed to belong to Šime Starčević. The main theme of this work is the comparison of the preface of the mentioned volume with the preface of "Nova ricsoslovica iliricske" and the language of "Ričoslovje," a grammar published by Starčević in parts in the journal "Glasnik dalmatinski." The conclusion is that the manuscript was likely chronologically written between the two grammars, and that the author of both is most likely Starčević. We reached this conclusion due to minimal differences in language, style, and ideas discussed in the paper. The language is generally somewhat closer to Ričoslovje, so we conclude that the manuscript was created closer to its creation.

KEYWORDS: *Šime Starčević, Lika, linguistics, 19th century, newly discovered manuscript*